

SAMENSTELLING BESTUUR

P.M. Kraan, voorzitter	A.F. Dekker, secretaris	H. Jeurink, penningmeester
De Hietbrink 46	Laan van de Marel 501	Laan van het Kwekebos 229
7824 XT Emmen	7823 BM Emmen	7823 KE Emmen
0591-622306	0591-625893	0591-626728
P.Kraan@emmen.nl	a.f.dekker@home.nl	henk.ieurink@wanadoo.nl

M. Nicolai	W. Visscher	H.J. Joling	Mevr. S.H. Hoek-Beugeling
Houtweg 180	Zijtak O.Z. 7	Ensingwijk Z.Z. 41	Min Kan straat 13
7823 PK Emmen	7833 AL Nieuw-Amsterdam	7887EZ Erica	7811 GN Emmen
06-25555188	0591-551741	0591-301402	0591-659968

LIDMAATSCHAP

Het lidmaatschap bedraagt G 15,00 en voor huisgenoten G 5,00 extra. Het lidmaatschap wordt automatisch verlengd, tenzij voor 1 december van het lopende jaar schriftelijk is opgezegd bij de secretaris.

Men ontvangt enkele keren per jaar de Kroniek en men is welkom tijdens de lezingen, die regelmatig worden georganiseerd.

In verband met kostenbeheersing verwachten we van u dat u uw contributie voor of in de eerste twee manden van het betreffende verenigingsjaar onder vermelding van het contributiejaar overmaakt op het rekeningnummer 10.44.68.815 van de Historische Vereniging Zuidoost-Drenthe.

BANKRELATIE

Rekeningnummer 1044.68.815, Historische Vereniging Zuidoost-Drenthe,
Laan van het Kwekebos 229, 7823 KE Emmen

PUBLIC RELATIONS

M. Nicolai, Houtweg 180, 7823 PK Emmen, telefoon 06-25555188

TIJDSCHRIFT

Kroniek van de Historische Vereniging Zuidoost-Drenthe
Prijs van 'Losse' nummers bedraagt € 3,50 per stuk

Redactie:

M. Nicolai	W. Visscher (eindredacteur)
Houtweg 180	Zijtak O.Z. 7
7823 PK Emmen	7833 AL Nieuw-Amsterdam
06-25555188	0591-551741

J.H. Einhaus
Havenstraat 68
7887 BR Erica
0591-301773

Lay out

Tineke de Roo

tinekederoo@hetnet.nl

Gelieve eventuele kopij te zenden aan de eindredacteur, W. Visscher, Nieuw-Amsterdam.

Het overnemen van artikelen of gedeelten daarvan uit dit tijdschrift mag alleen na daartoe voorafgaande schriftelijke toestemming van de redactie

INHOUD

Redactioneel

Ds J. te Winkel	Scheuring in Hervormd Emmen. dl 2	blz 2
Wim Visscher	Kanaalgravers in en rond het Oranjekanaal (dl 1)	blz 6
Sist Hoek	Honderd vijftig jaar Oranjekanaal	blz 13
	Viering van het 150 j. bestaan van de nieuwbouw van de Grote Kerk te Emmen	blz 14
R. van Maanen,	Kleine tuinders in Emmen 1938	blz 15
	Beeldenwandeling	blz 17
	Activiteiten	blz 18
	Mededelingen	blz 19
	Onze jaarlijkse excursie	blz 20

REDACTIONEEL

Allereerst in dit nummer vervolgt Ds te Winkel uit Emmen zijn verhaal over de kerkelijke strijd, die in de jaren 1866-1868 de gemoederen in hervormd-Emmen beheerste en uiteindelijk een diepe kloof schiep op de kerkelijke kaart van Emmen. Verder schrijft Wim Visscher over die andere, met minder spraakmakende, diepe kloof die al iets eerder door Z.O.Drenthe werd getrokken, te weten het Oranjekanaal. Dit kanaal doorsneed als een ravijn de hoge gronden bij Zuidbarge en verdeelde het zuidelijk deel van de gemeente in tweeën: het Westerveen en het Oosterveen. Het laatste stuk van het Oranjekanaal is de Bladderswijk. Dit is het veenkanaal bij uitstek van het Oranjekanaal. Vooral over dit laatste - en hoe het aan z'n naam kwam - gaat het artikel. Beide bovengenoemde artikelen komen met zomaar uit de lucht vallen. Aan beide onderwerpen wordt deze zomer namelijk een tentoonstelling gewijd. Het is dit jaar nl 150 jaar geleden dat het kerkgebouw van de hervormden (toen nog één en onverdeeld) in Emmen werd herbouwd en ook is het 150 jaar geleden dat het Oranjekanaal tot Zuidbarge gereed kwam. Sis Hoek schrijft over beide tentoonstellingen. Van de heer Van Maanen ontvingen wij een bijdrage over de moeilijke beginperiode van de Z.O.Drentse tuinbouw van de koude grond, die ondanks rijksbijdragen maar zo moeilijk van de grond kwam.

Het artikel over de gerestaureerde tramwagon in de vorige Kroniek leverde een interessante reactie op. Het leidde tot de opsporing van twee oude tramwagons in Z.O.Drenthe. Vergeet tot slot niet de datum van de lezing van Ds te Winkel, alsmede die van onze jaarlijkse excursie -' zie elders in dit blad - te noteren. De excursie voert deze keer per bus 'over de grup' onder meer naar het historische Duitse stadje Haselunne.

SCHEURING IN HERVORMD EMMEN (1866-1868)

Door: Ds J. te Winkel

Voor een goed begrip van het onderstaande deel 2 van deze bijdrage volgt hieronder eerst een samenvatting van het in het eerste nummer van deze jaargang verschenen eerste deel.

We zagen reeds dat de komst van de rechtzinnige evangelist Lubach geheel losstond van de nieuw beroepen predikant Ds Gooszen, die vrijzinnig was. De komst van deze predikant was een gevolg van de uitslag van gehouden predikantsverkiezingen. De genoemde evangelist moet toen reeds te Emmen in functie zijn geweest. Bij een aantal kiesgerechtigden waren bezwaren gerezen tegen het niet meer voorkomen van de orthodoxe predikant Nonhebel op het drietal en de verkiezing daaruit van de vrijzinnige Ds Gooszen. Het merkwaardige hierbij was dat bij een van de plaatsgevonden verkiezingsrondes de niet meer op het drietal voorkomende ds Nonhebel de meeste stemmen had gekregen. De gevoerde verkiezingsstrijd zou niet vrij geweest zijn van manipulaties, waar de evangelist de hand in had gehad. Ergo: Al voordat de nieuwe predikant en dus ook zijn 'richting' bekend kon zijn, was de evangelist reeds in de gemeente werkzaam. Hem werd dan ook later door de kerkenraad 'drijverschap' verweten. Die had hierin bestaan dat hij 'onontwikkelden' tegen de kerkenraad had opgezet. De kerkenraad had echter de zaak zeker met op de spits gedreven. Die had daarentegen het geschilpunt - mag er buiten het drietal een andere predikant beroepen worden - uit handen gegeven en wel aan het klassikaal bestuur. Dit hogere college stelde vervolgens voor de stemgerechtigden alsnog een keuze te laten doen tussen de (gekozen) vrijzinnige dominee en zijn van het drietal afgefallen orthodoxe collega. Omdat hierop de bezwaarmakers zich van deze tweede stemming onthouden bleken te hebben werd de vrijzinnige predikant opnieuw verkozen. Wederom talmde de kerkenraad (uit vrees voor een scheuring) en gaf de zaak opnieuw in handen van het klassikaal bestuur. Deze, nu, bekrachtigde de verkiezingsuitslag. Het hiertegen bij het provinciaal kerkbestuur ingestelde beroep werd echter verworpen, bij welke beslissing dit beroepscollege daarnaast nog besloot dat de kerkenraad het beroep hoorde uit te brengen op Ds Gooszen. Dit gebeurde en toen kwam de evangelist onder vuur te liggen. Onderwijl hadden de bezwaarden een eigen afdeling van een 'confessionele vereniging' opgericht. fTot zover deze samenvatting, w.v.).

De tweede brief luidt als volgt:

'Ruim een jaar heeft onze geliefde Br. W. Lubach geëxamineerd Godsdienst-
onderwijzer bij het Klassikaal bestuur
Heeren Veen in ons midden met onver-
moeden ijver gearbeid in het geven van
Chatigeesch onderwijs (in origineel zo
geschreven, JtW), oprigten van Zondag-
schooien, Evangelie-verkondiging,
Jongelingsvereniging en wat nog meer
met de Arbeiding van Gods Koninkrijk
in verband staat. En tot op dit oogenblik
zonder bezoldiging. Zoo is het in dezen,
van onze afdeeling, een dringende vraag
aan het bestuur der Conf. vereniging,
dat onze Br. W. Lubach met een vaste
bezoldiging als zoodanig in ons midden
wordt erkend. Uit naam der afdeeling,
getekend E. Horring'(29).

Zoals al eerder opgemerkt: de heer
Lubach werkte dus ruim voor 1 april
1866 al in Emmen. Al geruime tijd dus
voor de beroepingskwestie ging spelen!
Volgens de kerkenraad heeft ook juist
Lubach, 'als drijver., opgetreden', de
verkiezingsstrijd zo'n 'grootte omvang' en
zulke 'treurige gevolgen' gegeven (30).

Speelde daarin Lubach alleen een rol, of
was de Confessionele Vereniging daar
ook al op enigerlei wijze bij betrokken?
De notulen van het hoofdbestuur van
de Confessionele Vereniging melden het
volgende. In de vergadering van 20
september 1866 is een agendapunt:
'Evangelisatie in Drenthe'.

Er wordt een brief voorgelezen van drie
personen uit Assen, die klagen over
'den geestelijken nood van Drenthe', en
hulp inroepen 'ter bekoming van
geloovige predikanten te Emmen,
Koevorden en Sleen'. Het hoofdbestuur
besluit nadere inlichtingen te vragen
omtrent den toestand van zaken en
omtrent den weg langs welken men die
gemeenten zoude kunnen van dienst
zijn' (31). Van enige gerichte actie in
Emmen was op 20 september, een dag
na de tweede verkiezing door de stem-
gerechtigden, dus nog geen sprake.
Maar men zit niet stil. In de oktober-
vergadering (18 oktober) van het
hoofdbestuur meldt ds. Felix 'dat men te
Arnhem, Emmen, Koevorden en
Assen bezig is met de vorming van
afdeelingen'.

Er zou 'uitzicht' zijn op een afdeling in Assen, en verder worden er ook inlichtingen ingewonnen 'omtrent de beroeps-kwestie te Emmen en te Koevorden' (32). Op 20 december rapporteert ds. Felix aan de hoofdbestuursleden dat 'de beroepingszaken te Emmen en Koevorden, door verkeerde behandeling door de Kerkeraden, als verloren te beschouwen zijn' (33). Van actieve bemoeiing van het hoofdbestuur der Confessionele Vereniging, ten tijde van de beroeping van ds. Gooszen, kan dus niet worden gesproken. Evangelist Lubach werkte toen kennelijk nog op zijn eigen houtje. Wel blijft de zinsnede: 'door verkeerde behandeling door de Kerkeraden' intrigeren. Wat was er volgens het hoofdbestuur verkeerd aan de 'behandeling' van de kerkenraad in Emmen? Was het zo lang blijven zoeken naar consensus verkeerd?

Op de vraag van de kersverse afdeling Emmen, in hun brief van 1 april, evangelist Lubach te bezoldigen, besluit het hoofdbestuur op 6 mei 1867 hem alleen een aanvulling te geven op de vergoeding van F250,-. die hij reeds van de afdeling Emmen ontvangt. Vanuit de Confessionele Vereniging wordt een subsidie toegekend van honderd gulden 's jaars. (34) Die subsidie wordt op 20 februari 1868 verhoogd tot F200,-. (35) Lubach

wordt nu dus duidelijk door de richtingsorganisatie gesteund.

De 'Kwestie' Lubach.

Die steun zal hij ook hard nodig hebben, want er ontstaat een 'kwestie Lubach'. Ik wil er tamelijk kort over zijn, want er wordt hem eigenlijk een kool gestoofd, die het sop niet waard is.., om het zo maar te zeggen. De kerkenraad van Emmen krijgt op 26 februari 1868 een brief van haar classis Coevorden, met de mededeling dat Lubach geen lidmaat meer is van de Nederlandse Hervormde Kerk. Hij heeft namelijk op 20 mei 1860, toen hij nog in Joure (classis Heerenveen) woonde, bedankt voor het lidmaatschap van die gemeente, vanwege bezwaren tegen de kerkelijke richting van de gemeente, niet beseffend en niet bedoelend -naar eigen zeggen in elk geval- daarmee ook het lidmaatschap van de Hervormde Kerk opgezegd te hebben. Nu hij formeel geen lid meer is van de Hervormde Kerk kan hij daardoor ook geen bevoegd hervormd godsdienstonderwijzer meer zijn! De 'meerdere vergaderingen' van de Hervormde Kerk nemen een formele positie in. Zijn bevoegdheden als godsdienstonderwijzer, die hij op 25 maart 1860 na een examen bij het classicaal bestuur van Heerenveen had verkregen, worden hem nu door hetzelfde bestuur op 26 februari 1868 ontnomen. Hoger beroep bij de synode van de Hervormde Kerk levert slechts een bevestiging op van het standpunt van het classicaal bestuur van Heerenveen. Het was evident, volgens de synode, dat Lubach schriftelijk bedankt had 'als lid der Hervormde gemeente' te Joure, dat hij verzocht had dat zijn naam 'in het lidmatenboek zou worden doorgehaald' en zijn verzoek nooit had ingetrokken. (36)

Een laatste poging tot Consensus.

Wat heeft de kerkenraad van de Hervormde Gemeente te Emmen gedaan met de brief van zijn 82 gemeenteleden, die op 18 maart 1867 hun grote zorg uitten over de 'verdeeldheid en twist, haat en vijandschap' zaiende rol die evangelist

Lubach in Emmen vervulde en deswege de kerkenraad verzochten Lubach te verbieden zijn werkzaamheden voort te zetten?

Op 6 maart 1868, een jaar later dus, schrijft de kerkenraad van Emmen een uitgebreide brief aan het hoofdbestuur van de Confessionele Vereniging. Het valt niet meer na te gaan -kerkenraadsnotulen ontbreken immers- maar het zou me niet verbazen als er een verband bestaat tussen het ontnemen, op 26 februari, aan Lubach van zijn bevoegdheden als godsdienstonderwijzer, en het tijdstip van het schrijven van deze brief. Het is een heel interessante brief. De brief lijkt een laatste, uiterste poging van de kerkenraad om de scheuring tussen gemeente en evangelisatie, bijna een jaar nu een feit, alsnog teniet te doen.

De brief zet in bij het ontstane feit: de 'kwestie' Lubach: 'De Kerkeraad der Herv. Gemeente te Emmen heeft de eer U toetuzenden een afschrift van een besluit genomen door 't Class. Best. van Heerenveen, waarbij de acte van godsdienstonderwijzer ten jare 1860 aan W. Lubach verleend wordt ingetrokken.' Ze voelt zich hierdoor ongetwijfeld sterker staan en ze vervolgt: 'De Kerkeraad gevoelt zich daartoe gedrongen, omdat aan hem is opgedragen de zorg voor de belangen der Gemeente en het toezigt dat de Kerk. Regl. en verordeningen worden opgevolgd. Ten hoogste bevreedt het den Kerkeraad dat het Hoofdbestuur der Conf. vereeniging zonder een nauwkeurig onderzoek instellen naar den persoon van W.Lubach, zonder te vragen of hij niet soms door onzuivere bedoelingen gedreven werd bij zijne handelingen sedert twee jaren met genoemden Lubach zich in betrekking heeft gesteld en zooals 't gerucht zegt, sedert eenigen tijd zelfs bezoldiging uit de fondsen der vereeniging aan hem uitkeert.'

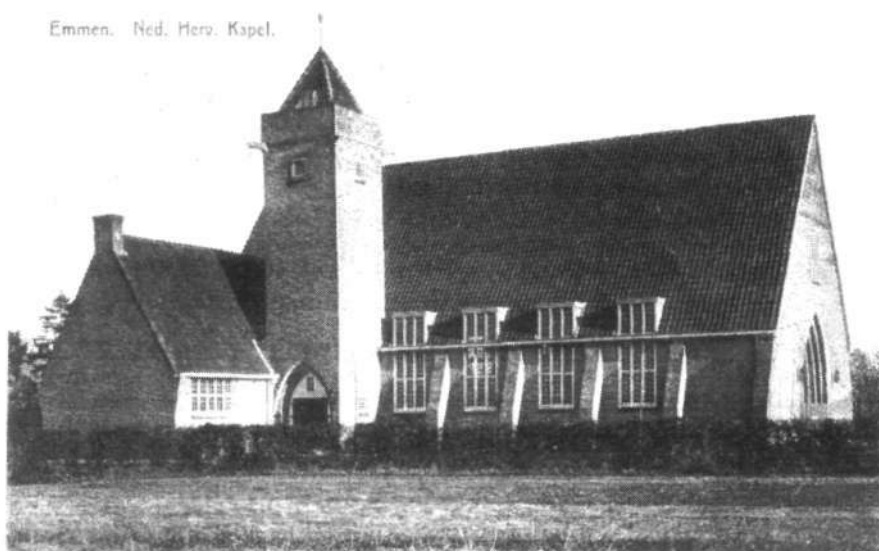
En dan volgt het 'dringende verzoek' aan het hoofdbestuur om de heer Lubach 'niet langer (te) ondersteunen bij zijne handelingen', die aan de ene kant bestaan in het onbevoegd houden van godsdienstoefeningen en catechisaties, en aan de andere kant

'in een reeks van pogingen om den arbeid van den tegenwoordigen predikant verdacht te maken en het streven van dezen tegen te werken'. Welk streven van de predikant? En dan volgt deze zin: -dit streven- 'om de gemeente tot een ware eenheid te brengen in de levende en hartgrondige belijdenis van *"Jezus Christus den verrezene uit het graf, die doordoor krachtiglijk bewezen is te zijn de Zone Gods en de Verlosser van zondaren in den zin die de Kerk daaraan altijd gehecht heeft"* (curs. van mij, JtW).

Een geloofsbelijdenis! En weer een beroep op eenheid in de gemeente! De predikant wenst een *ware eenheid' te brengen en Lubach wordt beschouwd als degene die Verdeelheid en twist' veroorzaakt. Dit wordt in een volgende passage van de brief van de kerkenraad nog eens onderstreept: 'De Kerkeraad is zich bewust dat hij in dezen optreedt als de vertegenwoordiger der Gemeente (in de brief onderstreept, JtW), wier overgrootte meerderheid het iederen dag des Heeren, ieder uur voor godsdienst-onderwijs bestemd, toont dat zij hart heeft voor - en belang stelt in de wijze waarop haar Herder en Leeraar de hand slaat aan zijn moeilijke taak en zijn dienstwerk onder haar uitoefent. Ja, de Kerkeraad voegt er bij: nog meerderen zouden in die overtuiging zamenstemmen, zooniet door den persoon van W.Lubach van den beginne alles in het werk was gesteld om sommigen te vervreemden van den tegenwoordigen Predikant en om de wonden door den U wel bekenden verkiezingstrijd in 1866 geslagen open te houden'. (37)

Interessant is dat in de brief ook melding gemaakt wordt van een bezoek van de predikant P.Huet, een vertegenwoordiger van het hoofdbestuur van de Confessionele Vereniging, aan Emmen, met het doel de nieuwe afdeling op te zoeken, tijdens welk bezoek er ook een ontmoeting plaats vond met ds. Gooszen! (38) Over dit bezoek schrijft de kerkenraad zeer lovend, maar de lof voor het optreden van ds. Huet gaat in een en dezelfde zin over in een felle uithaal naar het optreden van Lubach:

het verblijf van ds. Huet heeft 'de aangenaamste herinneringen achtergelaten om de wijze waarop de Heer Huet ten aanzien van haren Predikant (ds. Gooszen, JtW) is opgetreden en om de waarlijk vrede stichtende strekking van Zijn arbeid - wat zal dit alles baten zoolang de goede indrukken daardoor te weeggebracht worden weggenomen door iemand van wien men niets te veel zegt, als men beweert dat hij ('hij' is dus Lubach, JtW) belang heeft bij de aanwakking van het twistvuur, bij de stijving van de tweedragt, omdat deze het zijn waarvan hij een vuil gewin zoekt, omdat deze het zijn waarvan hij leven moet'. (39) Tja.. Een aai en een tik? Een poging om het hoofdbestuur en Lubach uit elkaar te spelen? Verdeel en heers?

Maar misschien is de zorg van de kerkenraad over de rol die Lubach speelde in de gemeente ook niet helemaal bezijden de werkelijkheid. In het Jaarverslag 1869-1870 van het hoofdbestuur van de Confessionele Vereniging schrijft evangelist Lubach, op dat moment werkzaam in Vlissingen (wat wil het toeval: in de gemeente waar ds. Nonhebel werkt, die dus in 1866 in Emmen niet werd verkozen), over zijn ervaringen in Emmen. Een paar citaten: 'In 1866 begon ik mijnen arbeid, mij te Emmen door den Heer aangewezen. Onder die eenvoudige hartelijke landlieden was het mij aanvankelijk goed. Doch weldra open-

baarde zich de vijandigheid. De tegenstand van den Predikant, de geringe belangstelling der meer gegoeden, de heerschende onverschilligheid van velen... bemoeielijkten het werk op zulke wijze, dat menigmaal de moedeloosheid mij bijna had overmeesterd'. Maar dingen blijken ook goed te gaan. Er ontstaan zondagsscholen in Noorden Zuid-barge. En 'onder de jongelingen wist men wel te spreken van reciteergezelschappen, maar een Christelijke Jongelingsvereniging was eene onbekende zaak.' Dat laatste lukt Lubach wel en toen hij zijn werkkring verliet kon hij Vrijmoedig de leiding der vergaderingen aan eenen der Drentsche jongelingen toevertrouwen'.

(Wat zou trouwens het verschil geweest zijn tussen een 'reciteergezelschap voor jongelingen' en een 'Christelijke Jongelingsvereniging'?) Lubach schrijft verder: 'Wat nu de Evangelieverkondiging of Bijbellezing betreft, aanvankelijk ging dit werk in de Drentsche keukens (het waren vaak bijeenkomsten bij de mensen aan huis, JtW) voorspoedig en gezegend. Met den komst van den Predikant evenwel scheen het alsof het door gebed en strijd, onder eb en vloed zachtens opgroeiend werk op eens door den verwoestenden storm zou worden ontworteld. Doch onze Heiland gaf kracht naar kruis. In 1868 verrees van

tusschen de heidestruiken eene Christelijke school. Ook deze arbeid en de Evangelisatie werden geducht geteisterd in 1869, na vertrek van de Predikant, door de komst van zijn opvolger. Doch ook dit onweder heeft de Heer afgewend.' (40)

Van een zich tegen elkaar afzettende, concurrerende verhouding tussen evangelist en predikant lijkt ook in de ervaring van Lubach dus wel sprake te zijn. De reactie van het hoofdbestuur der Confessionele Vereniging op de brief van 6 maart 1868 van de kerkenraad is even kort als afwijzend: 'Het Hoofdbestuur - gehoord het van uw ongunstig oordeel zeer afwijkend rapport van den ook door U te recht gewaardeerden ? (vraagteken staat zo in de brief, JtW) predikant P.Huet, omtrent den persoon en het werk van genoemden Lubach - vindt geene aanleiding met U in wijder briefwisseling te treden en verzoekt bij zijne vele werkzaamheden van verder geschrijf in deze zaak te mogen worden verschoond' (41). Aan Lubach wordt geschreven 'dat hij moedig voortga op den ingeslagen weg'. Een lid van het hoofdbestuur zal hem begeleiden 'in de zaak van het al of niet opzeggen van het lidmaatschap' (42).

NOTEN

29. Ibidem.

30. Zie noot 13.

31. Notulen hoofdbestuur v/d Confessionele Vereniging, d.d. 20/9/1866.

32. Notulen hoofdbestuur v/d Confessionele Vereniging, d.d. 18/10/1866.

33. Notulen hoofdbestuur v/d Confessionele Vereniging, d.d. 20/12/1866.

34. Notulen hoofdbestuur v/d Confessionele Vereniging, d.d. 16/5/1867.

35. Notulen hoofdbestuur v/d Confessionele Vereniging, d.d. 20/2/1868.

36. Brief algemene synode van de Hervormde Kerk, d.d. 25/7/1868.

37. Zie noot 13.

38. Lubach had op 15 oktober 1867, namens de afdeling Emmen, om een ontmoeting met Huet verzocht (notulen hoofdbestuur Confessionele Vereniging, d.d. 21/11/1867).

39. Zie noot 13.

40. Jaarverslag hoofdbestuur v/d Confessionele Vereniging 1869-V0, p.31-33.

41. Brief hoofdbestuur v/d Confessionele Vereniging 19/3/1868.

42. Notulen hoofdbestuur v/d Confessionele Vereniging d.d. 19/3/1868.

GRAVERIJ IN EN OM HET ORANJEKANAAL, afl 1.

Door Wim Visscher

Inleiding.

De geschiedenis van het Oosterveen bij Oranjedorp, het eerste in exploitatie genomen Zuidoost-Drentse verveningsgebied, hangt nauw samen met die van het Oranjekanaal. Over dit vanuit de Drentse Hoofdvaart bij Beilen naar de Bargerven onder Zuidbarge gegraven kanaal is één en ander bekend. Daarentegen is aan de gang van zaken bij de verdere doortrekking van dit kanaal door de Bargerven - de Bladderswijk en alles wat daarmee samenhangt - nauwelijks serieuze aandacht gewijd. Omdat bij de beschrijving ervan in deze bijdrage niet aan de ontstaansgeschiedenis van het Oranjekanaal zelf kan worden voorbijgegaan, wordt die hieronder in het kort weergegeven.

De Oranjekanaal-maatschappij.

Het Oranjekanaal was een omstreeks het jaar 1850 daterend initiatief van de Smildeger veenbaas Jasper Klijn, tevens aannemer van openbare werken. Samen met vier Zuidhollandse collega-aannemers wist hij in 1853 van de regering in Den Haag een vergunning te krijgen voor de aanleg van een groot-scheeps kanaal van Smilde naar de Bargerven. Het ging hier om een gewaagde onderneming: een dwars door de hoge gronden van Drenthe lopend kanaal, dat deze provincie als het ware diagonaalsgewijs in tweeën sneed. De genoemde aannemers richtten daartoe een nv op met een werkkapitaal van het in die tijd enorme kapitaal van fl 600.000,- . Dit was de nv Drentsche Veen- en Midden Kanaal Maatschappij (DVMKM). In de wandeling ging deze te Dordrecht gevestigde kanaalmaatschappij ook wel de 'Gouden Ploeg' heten. Het ging immers om een vermogen dat maar liefst zes ton goud in gewicht waard was. Veel vooraanstaande Nederlanders staken er hun geld in, belust als ze waren op de aan hen in het vooruitzicht gestelde winsten. De bedoeling van dit kanaal was immers

om de uitgestrekte venen van Zuidoost-Drenthe - het 'bruine goud' - aan te snijden. Het ging dus om een soort goldrush. Een in die jaren een tot de verbeelding sprekend fenomeen. In Amerika werden in die tijd veel goudvondsten gedaan, wat in Nederland niet onopgemerkt was gebleven. Daarnaast werd ook nog eens het 'nationale gevoel' versterkt toen de maatschappij ook nog eens het exclusieve recht kreeg om het kanaal Oranjekanaal te mogen noemen. Het kon dan ook niet anders dan dat de ondernemers gingen 'voor goud'. Al in 1853 had de maatschappij van de boermarke van Noord- en Zuidbarge twee grote complexen veen gekocht, in totaal zo'n 1.500 hectaren. Het ging hier om het onder Zuidbarge gelegen Oosterveen, groot 560 ha en het op enige afstand noordoostelijk daarvan gelegen Smeulveen van 978 ha. De tussen beide veencomplexen gelegen gronden - op een uitloper van de Hondsrug, waar later Nieuw-Dordrecht zou ontstaan - waren door hun hoge ligging ongeschikt voor vervening.

Overzichtkaart van de omgeving van het Oosterveen en het Smeulveen Circa 1865. Tekening WV

Aanleg zijkanaal verplicht.

Bij het koopcontract had de Drentsche Veen- en Midden Kanaalmaatschappij zich tegenover de marke verplicht om door die hoge gronden tussen het Ooster- en het Smeulveen een kanaal aan te leggen. Als tegenprestatie had de marke een brede strook van die hoge

gronden (waardoor heen dat kanaal zou lopen) gratis aan de maatschappij afgestaan. Het zou hierbij om een zijkanaal van het Oranjekanaal gaan, bedoeld om de uit het Smeulveen en omgeving te graven turf langs het Oranjekanaal af te kunnen voeren. In 1853 was bij Smilde al de eerste schop in de grond gestoken, zodat een snelle start van de werken aan het kanaal verzekerd leek. Maar al na korte tijd kwamen de eerste problemen. Allereerst werd het woord 'Middenkanaal' in de naam van de maatschappij mikpunt van spot. Ter voorkoming van verdere ongewenste toespelingen - waartoe deze naam blijkbaar aanleiding gaf - presenteerde de maatschappij zich officieus ook wel als Oranjekanaal Maatschappij. We zullen haar hieronder verder aanduiden als: de maatschappij. Meerdere onplezierige ervaringen vielen de maatschappij ten deel. Zeer spoedig kwam ze tot de afschrikwekkende ontdekking dat de ondergrond van de gekochte venen veel lager lag dan was voorzien. In plaats dat het kanaal vanuit de venen watertoevoer zou krijgen, dreigde het daarentegen geheel leeg te lopen. Er doemde het schrikbeeld op van een voor scheepvaart totaal ongeschikt kanaal. Nadat de aannemers op eigen kosten dure voorzieningen hadden getroffen, kwam het kanaal in 1858 tot onder Zuidbarge gereed. Wel zou door dit alles het bovenbedoelde (door de Hondsrug) geprojecteerde zijkanaal naar het Smeulveen nog veel dieper moeten worden uitgegraven. De verplichting van de maatschappij tegenover de marke om dit kanaal te graven zou jarenlang als een molensteen op de schouders van de maatschappij blijven rusten. Al direct na de aankoop van de venen in 1853 was de maatschappij begonnen met het graven van greppels en naaien (verbrede en verdiepte greppels) in die venen. Daarnaast ging de maatschappij veenpercelen verhuren aan boekweitboeren. Dit alles bevorderde de drooglegging van die venen, een voor de aanleg van veenkanalen noodzakelijke activiteit. Daarnaast bracht de jaarlijkse som van ongeveer tienduizend gulden aan boekweitverhuur het nodige geld in het laadje.

Nieuw-Dordrecht en Vastenou

Na enkele jaren, in 1855, bouwde de maatschappij voor haar arbeiders op de hoge gronden van de Hondsrug langs het geprojecteerde zijkanaal een zestal woningen. De maatschappij vernoemde deze nieuwe nederzetting naar haar plaats van vestiging de stad Dordrecht. Zo ontstond de naam Nieuw-Dordrecht. De eerste bewoners hielden zich naast hun werkzaamheden voor de maatschappij ook bezig met de verbouw van boekweit. Loodrecht op dit van west naar oost lopende streekdorp ontstond ongeveer tegelijkertijd nog een nederzetting. Die kwam tot stand op aan de marke behorende gronden. Hier vestigden zich vooral mensen, die voor de boeren van Zuidbarge werkten. Deze noord-zuid lopende nederzetting werd Vastenou genoemd. Over de betekenis van die naam zijn de geleerden het niet eens. Zo zou de naam duiden op de door haar hardheid moeilijk te bewerken veenlaag, wat een 'vasten houw' nodig zou maken. Weer anderen zien in de naam een variant op het Duitse Furstenau. Jans Brands te Nieuw-Dordrecht, kenner van de streek, oppert via een ingenieuze gedachtegang de mogelijkheid dat de naam een verbastering zou zijn van het Russische 'asstanowka' (d.i. rustplaats). Een kozak zou in de Franse tijd daar een rustplaats, een ontmoetingsplaats hebben gehad met een Drentse schone. Persoonlijk lijkt me de vaste houw (trouwens ook een houwdegen) het meest voor de hand liggend. Vanuit het gegeven dat in het Drents (met name in Z.O Drenthe) de medeklinker 'h' (de zgn grote 'a') nogal eens wordt ingeslikt blijft er van een vasten houw immers een vasten ouw over en klinkt dit als vastenou. Zo kan vanuit een combinatie van disciplines, in dit geval geschiedenis en taal/dialectologie, tot een oplossing worden bijgedragen. Overigens werd ter plaatse zo'n discussie vermeden. In de volksmond had men het daar over 'Eerappeldord', als men Vastenou bedoelde. Voor Nieuw-Dordrecht was dat 'Boekweitendord'.

Voormalig kantoor en dienstwoning van de Oraryekanaabnaatschappij. Hier woonde jarenlang de hoofdopzichter Joh. Lokker. Later kantongerechtsgebouw te Emmen. Foto W. Visscher

Fabriek en kantoor

Als bijzonderheid kan over het begin van Nieuw-Dordrecht nog worden vermeld dat het dorp werd opgebouwd met stenen uit een eigen (ter plaatse) aanwezige steenfabriek. Geert Lamberts uit Noordbarge, veenbaas voor de maatschappij, vond namelijk in 1854, onder de dunne veenlaag op de Hondsrug een dikke laag leem van een goede soort. Dit leem bleek namelijk geschikt om er stenen van te bakken. Deze vondst leidde er toe dat binnen het jaar de Oranjekanaal-maatschappij ter plaatse een steenfabriek bouwde. Zo bepaalden de plaats waar zowel brand- als grondstof en arbeidskrachten werden gevonden de belangrijkste vestigingsfactoren voor deze fabriek. Door al deze toegenomen activiteiten was het nodig geworden dat de maatschappij ook ter plaatse kantoor ging houden. Hiertoe werd door haar in Emmen een markant pand met een Indische kap en een zuilengalerij - later tot op heden in gebruik als kantongerechtsgebouw - betrokken. Dit werd meteen ook de dienstwoning voor de hoofdopzichter Johannes Lokker. Deze was eveneens afkomstig uit Zuidholland. Hij was het die ter plaatse het 'gezicht' van de maatschappij vormde. In feite was Lokker de plaatselijke directeur. De beide (statutaire) directeuren Van den Bandt en Nebbens Sterling woonden in Dordrecht, waar ze een advocatenpraktijk uitoefenden. De communicatie tussen hoofdopzichter en directie verliep via briefwisseling en een keer per jaar ging Lokker naar Dordrecht om mondeling verslag uit te brengen.

Oranjedorp

Toen in 1857 het Oranjekanaal het gebied ten zuiden van Zuidbarge had bereikt, werd onmiddellijk begonnen met de exploitatie van het veen. Het betrof hier echter uitsluitend werkzaamheden om het Oranjekanaal - in zuidoostelijke richting - te verlengen in het veen (het gedeelte dat later Bladderswijk werd genoemd). Daarnaast werd toen een begin gemaakt met het graven van een naar het noordoosten lopende zijtak (wijk) naar het Bargermeer. In die tijd had de maatschappij bij het begin van bovengenoemde verlengingswerken een aantal arbeiderswoningen in het veen 'doen plaatsen'. Zo was hier het eerste dorp in het veen ontstaan als gevolg van het doortrekken van het Oranjekanaal. De maatschappij noemde daarom dit dorp Oranjedorp. Van oudsher werd dit gebied in de volksmond het 'Kollingsveen' genoemd, wat kolk zou betekenen en te maken zou hebben met het naburige Bargermeer. Dit meer was nu door de aanleg van het Oranjekanaal leeggelopen en hierdoor droog komen te liggen. In de Asser Courant van 3 december 1857 werd voor het eerst melding gemaakt van de nieuwe veenkolonie in het Kollingsveen: *'Er is in het Kollingsveen eene veenkolonie ontstaan waar voor enige dagen het eerste kind werd geboren'*. Het ging hier om Aleida Jacoba Klok, dochtertje van de uit Smilde afkomstige Bartelt Klok, arbeider van de maatschappij. De krant noemde echter de naam van het kind niet, en evenmin gebruikte het de naam Oranjedorp. Blijkbaar was deze naam toen nog niet voldoende ingeburgerd. Het grote werk waar het allemaal om te doen was - de grootschalige veenkanalisatie en afgraving - was toen blijkbaar al van start gegaan. Volgens een uit 1858 daterende uitspraak van het statenlid Slingenberg uit Coevorden in diezelfde krant *'is het Oranjekanaal al doorgedrongen tot in het hart van de venen van Drenthe. Hij kan rondom zich tasten als een gelukkige gouddelever in Californië'*.

Kalkbranderij en korenmolen

In deze jaren was de maatschappij bezig met het opruimen van een smalle strook

veen op de westelijke grens van het Oosterveen. Hier zou de verlenging van het Oranjekanaal zou worden aangelegd. Pas als het veen daar was verwijderd, kon er een zogenaamd hulpkanaal in het zand worden uitgegraven. Dit zou het begin zijn van de later zo genoemde Bladderswijk.

*Zo moet de kalkoven aan het Oranjekanaal bij Zuidbarge in 1858 er ongeveer hebben uitgezien (met de vorm van een afgeknotte kegel)
uit: bijdrage Land van Ussel en Vecht 1977.*

In verband met de uit deze veenstrook gegraven turven had de maatschappij in 1858 even ten westen van Zuidbarge aan het Oranjekanaal door de maatschappij een kalkoven gesticht. Deze turven - zogenoemde splittingturven - waren door hun hoge vochtgehalte vaak van een slechte kwaliteit. Ze waren echter nog wel geschikt om als brandstof voor kalkovens te dienen. De plaats van deze kalkoven is een opmerkelijke. Waarschijnlijk was het Oranjekanaal in die tijd nog maar tot die plaats bevaarbaar voor met schelpen een van de grondstoffen voor kalkproductie - beladen schepen. Het lag in de bedoeling van de maatschappij om het noordelijke gedeelte van het Oosterveen voor eigen rekening te gaan vervenen. Zoals de naam Drentse Veenen Middenkanaal Mij al aangeeft was ze naast kanaalmaatschappij ook een veenmaatschappij. De indruk ontstaat dat de kalkoven slechts een gelegenheidsoven moet zijn geweest.

Deze zal speciaal voor de uit de veenspitting van het hulpkanaal vrijkomende turf opgezet zijn. Als kalkbrander fungeerde hier Hendrik Kuik uit Zuidbarge. Hij was eerder in Dedemsvaart kalkbrander geweest bij de vervener Egbert Zwiers. Deze naam zullen we later trouwens aan de Bladderswijk weer tegenkomen. In dezelfde tijd dat de kalkoven werd gesticht werd er aan de zuidkant van Zuidbarge, aan het Oranjekanaal, een windkorenmolen gebouwd door R. Oosting. Dit is de thans daar nog steeds staande molen Zeldenrust van de familie Omvlee.

Zandbergen

Inmiddels was de bevolking van Nieuw-Dordrecht aanmerkelijk toegenomen; in de loop van de tijd waren daar meer woningen gebouwd. Er vestigden zich ook enkele wat grotere boeren. De maatschappij verkocht in het jaar 1859 een aantal flinke percelen. Die lagen aan wat tegenwoordig de Herensteek heet. De betreffende percelen waren 400 el lang en 50 el breed. De kopers waren onder anderen de landbouwers Pieter Jalvingh (thans exp. boerderij J.J. Brands), Jan Dolfing, Freerk Pagters en Egbert Jalvingh. De maatschappij hield zich bij deze verkopen het recht voor om de bij het kanaalgraven vrijkomende grond op het verkochte te mogen bergen. De bebouwing aan deze naar het Smeulveen geprojecteerde kanaalstrook werd behalve Nieuw-Dordrecht ook wel Heerendord genoemd. Er mochten op de verkochte percelen zonder toestemming van de maatschappij ook geen huizen worden gebouwd. Dit laatste in verband met de berging van de naar verwachting grote massa's zand uit de doorgraving ter plaatse van de Hondsrug. De komst van de steenfabriek in Nieuw-Dordrecht had als gevolg dat de eigenaar van de steenbakkerij te Weerdinge besloot zijn bedrijf te sluiten. De eigenaar, Willem Joling vreesde namelijk een te sterke concurrentie voor zijn bedrijf. Met name de toekomstige gunstige ligging van die nieuwe fabriek aan een kanaal, zal bij zijn afweging al dan niet door te gaan met zijn fabriek de doorslag gegeven.

Openbare aanbesteding

Tot het jaar 1859 had de maatschappij alle de werken in eigen beheer uitgevoerd. De daarbij geleden financiële tegenvallers hadden toen nagenoeg haar gehele werkkapitaal verslonden. Zij moest nu ernstig op haar uitgaven gaan bezuinigen. Dit viel nu net in de periode dat zij een begin had gemaakt met verlengen van het Oranjekanaal (langs Oranjedorp) door de venen langs de westzijde van het Oosterveen. De maatschappij moest nu naar een goedkopere oplossing zoeken om de geplande werken uitgevoerd te krijgen. Deze werd gevonden in de wijze van een openbare aanbesteding van dit eerste kanaalwerk in de Zuidoost-Drentse venen. De maatschappij had hierbij een gunstig voorbeeld voor ogen gestaan. Dit was de enkele jaren eerder plaatsgevonden openbare aanbesteding van een zijkanaal van de Dedemsvaart, de Lutterhoofdwijk bij De Krim. In de venen was in die dagen openbare aanbesteding van kanaalwerken nog niet gebruikelijk. De door de maatschappij op 23 november 1859 te Emmen gehouden openbare aanbesteding van de eerste kilometer kanaallengte ondervond nauwelijks enige belangstelling. De enige inschrijver was de eerder genoemde Dedemsvaartse aannemer Egbert Zwiers. Tot ieders verrassing bleef het door hem ingeschreven bedrag van fl 11.600,- ver beneden de raming. Het werk werd dan ook aan hem gegund. Wel wist deze aannemer nog van de maatschappij te bedingen dat hij de bij het kanaalgraven vrijkomende turf voor zichzelf mocht houden. Kanaalaannemer Zwiers kon die turf goed gebruiken. Naast vervener en aannemer was hij ook nog steenfabrikant en kalkbrander. Hierin zat waarschijnlijk voor hem ook de winst. Dat het juist Zwiers was, die voor de maatschappij als aannemer ging optreden, was op zichzelf niet zo verwonderlijk. Bij de hierboven al genoemde openbare aanbesteding van de Lutterhoofdwijk had hij ook tot de inschrijvers behoord. Het ligt voor de hand te veronderstellen dat het zijn vroegere kalkbrandersknecht Hendrik Kuik was - nu kalkbrander voor de

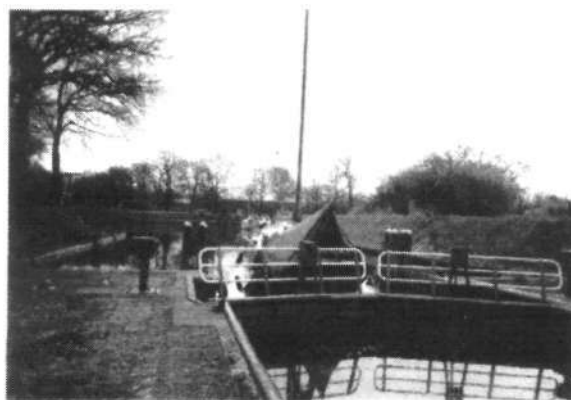
maatschappij te Zuidbarge - die hem over de aanstaande aanbesteding had getipt. Kuik zal Zwiers dan ook bij hoofdopzichter Lokker hebben aanbevolen als iemand die reeds veel van dit soort karweien tot een goed einde had gebracht.

De wijk van veenbaas Bladder

De aannemer kon direct aan de slag. Hij liet ook enkele tientallen van zijn eigen veenarbeiders uit Slagharen en de omgeving van Dedemsvaart naar Oranjedorp overkomen. Ze werden daar ondergebracht in een achttal door hem van de maatschappij in huur overgenomen keetwoningen. Met de dagelijkse leiding over de kanaalwerken werd Zwiers veenbaas Frederik Bladder belast. Deze opzichter Bladder had de naam grote ervaring te hebben met de aanleg van kanalen door het veen. Met name de hieraan voorafgaande (risikante) splittingswerken vereisten een bijzonder vakmanschap. Weinigen durfden dit aan, zoals dit ook al bleek uit de geringe opkomst bij de aanbesteding. Bladder vestigde zich niet in Oranjedorp. Hij bleef gewoon in zijn woonplaats Dedemsvaart wonen. Vermoedelijk was hij door de week bij een landbouwer te Zuidbarge in de kost. Dit kwam omdat hij ook in de Overijsselse venen nog enkele soortgelijke projecten onder handen had. Eind 1860 kon reeds de onder opzicht van Bladder es. uit de kanaallijn gegraven turf uit de Oostvenen worden afgevoerd. Toen de werkzaamheden voorspoedig leken te verlopen, werd ook het restende gedeelte van het twee en halve kilometer lange kanaal-tracé aan

aannemer Zwiers gegund. De aannemingssom bedroeg hiervoor fl.18.200,- Toen kreeg de aannemer echter met grote tegenslagen te kampen. Door langdurige regenval in de winter van 1861/62 kreeg hij herhaaldelijk te maken met zeer hinderlijke oeverafschuivingen. Het gevolg hiervan was dat grote stukken kanaaloevers in het water dreven. Hierdoor moesten de veensplittings steeds opnieuw worden uitgegraven. Het gehele karwei moet de aannemer een veelvoud van de aannemingssom hebben gekost. Niettemin wist opzichter Bladder het werk nog in goede banen te leiden, zodat het met een slechts korte vertraging kon worden opgeleverd. Bijna onmenselijke prestaties moeten de arbeiders hebben geleverd. Veel extra spek, tabak en drank zullen door de aannemer zijn verstrekt om de werkers zo ver te krijgen. In het verslag van de maatschappij over dit jaar werd aannemer Zwiers door de directie veel lof toegezwaard. *'Ofschoon niet te ontkennen valt dat aannemer Zwiers by zijn werk teleurstelling ondervond en zich belangrijke kosten getrooste erkennen wij gaarne, dat hij met ijver zijn verplichtingen volbrengt.* Opvallend is dat met geen woord hier over de arbeiders wordt gerept, evenmin wordt de veenbaas genoemd. Het is dan ook niet waarschijnlijk dat het initiatief om dit kanaal naar Bladder te vernoemen - de Bladderswijk - van de maatschappij zal zijn uitgegaan. Het zal de plaatselijke bevolking zijn geweest, bekend met de toenmalige problematiek - die het kanaal aan zijn naam heeft geholpen.

Sluisje in het Oranjekanaal bij het begin van de Bladderswijk (foto WV)

Kweek niet gewenst

Toen aannemer Zwiers begin 1863 het kanaal opleverde, was tevens de huur van de keten te Oranjedorp afgelopen. De daar wonende kanaalgravers moesten die dan ook ontruimen. De meeste van hen, waaronder Johan Karperien, keerden weer naar Slagharen terug. Een aantal anderen, waaronder Geert Tien en Anton Lipholt, bleven echter in het gebied achter. Het verhaal gaat dat ze in zekere nacht enkele hutten bouwden op een stuk heideveld aan de zuidkant van het Oranjekanaal bij Zuidbarge. Toen de volgende ochtend de rook uit de schoorstenen kringelde, dachten ze (naar oud veengebruik) daar een vaste plek te hebben verworven. De inwoners van Zuidbarge, die vanuit hun boerderijen die hutten konden zien staan, waren daar absoluut niet van gediend. Ze lieten deze hutbewoners met niet mis te verstane woorden weten 'geen kweke' te willen op hun land. Ze dienden dan ook zo snel mogelijk hun boeltje op te nemen en te vertrekken. Toch meenden de boeren het zo kwaad nog niet. Toen bleek dat het hier niet om een stelletje achtergebleven polderjongens ging, maar daarentegen om harde veenwerkers draaiden ze wat bij. De polderjongens onder de kanaalgravers hadden - wegens hun afwijkende zeden en normen - namelijk bij de autochtone boerenbevolking niet zo'n beste naam. Ze vonden het echter goed dat deze werkloos geworden kanaalwerkers enkele kilometers zuidelijker op een hoge uitloper van de Hondsrug hun hutten gingen opzetten. Met de aanwijzing van die nieuwe plek gaven ze te kennen in dit geval een uitzondering te willen maken. Andere vreemdelingen zouden bij hen in die tijd zeker geen kansen hebben gekregen. Die hoge zandgronden hadden overigens voor de boeren van de marke toch nauwelijks waarde. Er wou toch alleen maar heide groeien.

Ontstaan van (de plaatsnaam) Erica.

De betrokkenheid van Overijsselse werkers aan de kanaalactiviteiten in dit gebied zou tot belangrijke gevolgen leiden. Hierdoor was namelijk de belangstelling van veel inwoners van

Slagharen en omgeving voor dit gebied gewekt. De terugkeer van kanaalgravers zal daaraan zeker hebben meegewerkt. Door de sterk toegenomen vervening bij Slagharen en omgeving waren daar de mogelijkheden om boekweit te verbouwen steeds minder geworden. Daarentegen waren in Zuidoost-Drenthe door de in het Oosterveen en in het Smeulveen plaats gevonden begreppeling hier juist mogelijkheden te over om aan boekweitcultuur te doen. Aangelokt door die goede perspectieven besloten in de zomer van het jaar 1863 drie Slagharense boekweitboeren om naar Zuidoost-Drenthe te 'emigreren'. Het ging hier om Geert Veltrop, Frans Farweg en Hendrikus Kotterink. In dat najaar vestigden ze zich met hun zeer kinderrijke gezinnen bij de reeds op de zandhoogte aan de weg tussen Zuidbarge en Schoonebeek wonende Geert Tien en Anton Lipholt. Hier ontstond toen een nieuwe nederzetting van keten. De bewoners wilden deze nieuwe, snelgroeiende nederzetting vernoemen naar de plaats van hun herkomst noemen. Dit werd toen Nieuw-Slagharen. De toenmalige burgemeester van Emmen, mr. Lucas Oldenhuis Tonkens, wilde echter van deze voor de hand liggende naam - er was in de buurt immers ook een Nieuw-Amsterdam, Nieuw-Dordrecht en Nieuw-Schoonebeek - niets weten. Zijn afkeer voor de naam Nieuw-Slagharen had te maken met in een nabij verleden voorgevallen gebeurtenissen. De burgemeester was namelijk medeoprichter en aandeelhouder van de in het jaar 1850 opgerichte nv Drentsche Kanaal Mij. Deze zou de Hoogeveense Vaart gaan verlengen tot in en door de Bargerven. In 1863 was dit kanaal reeds tot anderhalve kilometer voorbij Nieuw-Amsterdam gereed. Deze kanaalmaatschappij was echter in hevige concurrentiestrijd verwickeld met exploitanten van veenkanalen in Overijssel. Zo was het kanaal de Dedemvaart al dicht bij Coevorden genaderd. In Drenthe bestond al een aantal jaren de vrees dat deze spoedig naar de venen onder Zuidbarge zou worden doorgetrokken. Het was juist de eerder besproken aannemer Zwiers geweest,

Op 15 juli vindt in het Centrum Beelden Kunst -CBK- (in het bruggebouw van het gemeentehuis) in Emmen de opening plaats van twee tentoonstellingen waarbij het Oranjekanaal het centrale thema zal zijn. In de grote zaal van het CBK geven leden van het Drents schildersgenootschap hun visie weer over de schoonheid van het Oranjekanaal. Tegelijkertijd wordt in de kleine zaal, op panelen, de geschiedenis van het Oranjekanaal in (veel) foto's met tekst weergegeven. De Historische Vereniging Zuidoost-Drenthe is initiatiefnemer van deze tentoonstelling en heeft een groot aandeel gehad in het samenstellen ervan. Samen met andere Historische verenigingen in de gemeenten waar het Oranjekanaal is gegraven zijn foto's verzameld en thema's vastgesteld. De tentoonstelling laat schitterende foto's zien van oude schepen, kanaalgravers, bruggen en sluizen, het leven langs het kanaal en vooral de schoonheid van het Oranjekanaal.

Beide tentoonstellingen zijn tot en met 3 september te zien tijdens openingsuren van het gemeentehuis en op zaterdag- en zondagmiddag van 14.00-16.00 uur (ingang gemeentehuis bij het busstation.) De toegang is gratis.

Boerderij Eiting en Staal

Viering van het 150-jarig bestaan van de nieuwbouw van de Grote Kerk in Emmen

In de vorige kroniek heeft u het eerste deel van een artikel van ds H te Winkel kunnen lezen over de scheuring in de hervormde kerk in Emmen. In deze kroniek volgt deel twee. Over dit onderwerp zal ds Te Winkel op 28 juni a.s. een lezing houden waarvoor de leden van de Historische Vereniging Zuid-Oost-Drenthe speciaal worden uitgenodigd. Om de diverse activiteiten die eind juni/begin juli plaats zullen vinden in het kader van deze viering te omlijsten heeft de Historische vereniging aangeboden een kleine fototentoonstelling samen te stellen. Hierin zal de bouw- en renovatie geschiedenis van de kerk zichtbaar worden gemaakt. Indien mogelijk zal deze tentoonstelling vanaf zaterdag 24 juni tot en met het eind van de zomervakantie in de toren van de kerk te zien zijn tijdens openingsuren.

Titel en korte inhoud van de lezing op 28 JUNI 2006 20.00 uur in de Grote Kerk:

Aanleiding: de viering op zondag 2 juli 2006 van het 150-jaar bestaan van de Grote Kerk (nadat de oude kerk uit 1456 in 1855 werd afgebroken, werd de huidige kerk op zondag 2 juli 1856 ingewijd). De toren van de Grote Kerk is rond 1200 gebouwd.

'Van scheuring naar heling?'

Bij de volkstelling van 1809 was in Emmen 97,7% van de 1085 inwoners lid van de Nederlandse Hervormde Kerk. Ze maakten deel uit van de enige kerk in Emmen: de Grote Kerk. Er waren nog drie lutheranen, een katholiek en 21 joden.

In 1842 scheurde de hervormde gemeente, als gevolg van de Afscheiding, en ontstond de Christelijke Afscheiden Gemeente, irt het centrum van Emmen nu nog te herkennen als de Zuiderkerk.

In de jaren 1866-1868 vond een tweede scheuring plaats, die de gemoederen heviger zou beroeren: de 'Evangelisatie'

maakte zich los van de hervormde gemeente, maar zij bleef, anders dan de 'afgescheidenen', *binnen* de hervormde gemeente, vormde daar een eigen groepering, later ook met een eigen kerkgebouw: de Kapel.

Witte kerkje Sterrenkamp hv,
het zogenaamde chocoladekerkje.

Grote Kerk, Zuiderkerk en Kapel zijn nu nog aan hun 'roots', hun wortels van toen herkenbaar, maar ze zijn ook intensief met elkaar in overleg om, met behoud van eigen 'kleuren', weer *een* gemeente te gaan vormen.

Het dorp Emmen behoort van oudsher tot het 'zand-drentse' gebied. En 'zand-drenten' kenden een eigen religiositeit. Ze waren niet fanatiek in hun geloof, veeleer gemoedelijk en praktisch, en hechtten zeer aan de eenheid in de dorpsgemeenschap. Maar als het eenmaal tot een scheuring kwam, dan kon deze hardnekkig-lang worden volgehouden.

'Van scheuring naar heling?' zal gaan over de religieuze aard van de zanddrent, over hoe het uiteindelijk toch in Emmen tot scheuring kwam, en over de vraag of die 'aard' ook kan bijdragen tot heling.

Inleider: ds. Hans te Winkel, predikant van de Grote Kerk - wijkgemeente.

KLEINE TUINDERS IN EMMEN rond 1938

Door: Ron van Maanen

In de jaren dertig van de twintigste eeuw verkeerde de wereld in een economische crisis. Dit had vanzelfsprekend grote gevolgen voor de Nederlandse land- en tuinbouw die voor een deel steun op de export. Exportbelemmerende maatregelen door buitenlandse overheden, overproductie en achterblijvende afzet in eigen land dwongen de Nederlandse rijksoverheid tot ingrijpen. Het gevolg was een ingrijpende crisiswetgeving waarbij bedrijfstakken als de bloembollensector gesaneerd werden. Door het afgeven van teeltvergunningen werd de productie verkleind. Het gevolg was wel dat met name de kleine boeren en tuinders financieel dermate achteruitgingen dat het water hen aan de lippen kwam te staan. Dit werd uiteindelijk door de regering erkend en vanaf eind jaren dertig konden kleine boeren en later ook de kleine tuinders op geldelijke steun rekenen. Bij toeval zijn voor een deel van de gemeenten de aanvragen om steun bewaard gebleven. Bij een-teelt was sprake van een groente, bij twee-teelt van twee groenten al dan niet tegelijkertijd, steeds echter op de volle grond.

Erica, tuinbouwbakken voor o.a. komkommers

Er werden bij de steunverlening drie categorieën onderscheiden. Afhankelijk van de bedrijfsinkomsten waren dit: minder dan f 4,00, tussen de f 4,00 en de f 7,00 en tenslotte boven de f 7,00.

Bij het berekenen van de eventuele steun werd eerst de theoretische netto-inkomsten van het bedrijf vastgesteld. Hierbij werd per product de in gebruik zijnde oppervlakte x een vooraf vastgestelde factor vermenigvuldigd. De omrekeningsfactor bestond uit een bedrag per are, bijvoorbeeld: aardappelen 2 cent en nateelt groenten 2V2 cent. De zo verkregen bedragen werden bij elkaar opgeteld en vormden de inkomsten. Vervolgens ging men uit van een basisinkomsten (f 9,00), aangevuld met een bedrag per inwonend gezinslid, waarbij de eerste twee gezinsleden niet meetelden en in 1940 aangevuld met een duurtetoeslag. Van het dan verkregen bedrag werden de bedrijfsinkomsten, eventuele neveninkomsten en inkomsten niet afkomstig uit arbeid (bijvoorbeeld rente) afgetrokken. Het positieve verschil werd als steun uitgekeerd. Als de genoemde inkomsten bij de kwekers inderdaad betrekking hebben op netto inkomsten per week dan geeft dat een indicatie van hoe slecht deze mensen het gehad moeten hebben. De bedragen tussen de haken hebben betrekking op de totale inkomsten van het genoemde product).

Ik heb de beschikbare aanvragen alfabetisch gerangschikt en de voornaamste gegevens overgenomen als het gaat om de omvang en indeling van het bedrijf. Hierdoor ontstaat een beeld welke kleine tuinders de crisisjaren 'overleefd' hadden. Wellicht dat de volgende lijst lezers stimuleert tot het doen van verder onderzoek.

Willem Gerrit Beekman, tuinder met als nevenberoep behandeling van vruchtbomen etc, adres Streek NZ 415, Nieuw-Amsterdam. Netto weekinkomsten bedroegen f 5,37. Het bedrijf bestond uit 12 are twee-teelt groenten te weten bonen en kool en spitskool en nateelt, 16 are een-teelt groenten te weten, sluitkool, winterpeen en stamslabonen, 394m² of 236 ramen onverwarmd platglas voor groenteteelt, 35 are fruitteelt, 2 are aardappelen en 3 are grasland.

Erica, tuinbouwcentrum

Hermanus Hofstede, tuinder met als nevenberoep bietenagent, adres Amsterdamscheveld 412, Nieuw-Amsterdam. Netto weekinkomsten bedroegen f 4,74. Het bedrijf bestond uit 16 are tweeteelt intensief groenten bestaande uit onder meer bonen en kool en doppers en nateelt, 26 are twee teelt extensief groenten bestaande uit stamslabonen om de andere rij kool, 16 are een teelt groente te weten sluitkool en bloemkool (ras Le Cerf), 160m² onverwarmd platglas voor groenteteelt, 3 are klein fruit, 24m² fruitteelt onder onverwarmd platglas, 10 are suikerbieten en 7 are aardappelen.

Antonie van Nienes, groentekweker, adres Schoonebeekstraat 146, Nieuw-Amsterdam. Netto weekinkomsten bedroegen f 6,90. Het bedrijf bestond uit 55 are twee-teelt groenten bestaande onder meer uit bonen en tussenteelt, spinazie en nateelt, bieten en nateelt, kool en nateelt, verder 20 are een-teelt groenten bestaande uit rabarber, sluitkool en bieten en tenslotte 500m² of 300 ramen., onverwarmd platglas voor groenteteelt.

Jacop Santing, tuinder, adres Dreschjeslaan 7. Netto weekinkomsten bedroegen f 3,17. Het bedrijf bestond uit 21 are tweeteelt groenten bestaande uit doppers en nateelt, vroege aardappelen en nateelt etc, 19 are een-teelt groenten als sluitkool en bonen, 14 are aardappelen en 21 are vervuilde grond aangemerkt als grasland. Daarnaast verdiende hij als venter met eigen producten en zuidvruchten nog eens f 7000 bij.

Roelof Wesseling, tuinder, geboren 20-5-1892, adres Kanaal NZ 474, Nieuw-Amsterdam. Netto weekinkomsten bedroegen f 1,52. Het bedrijf bestond uit 6 are twee-teelt bestaande uit doppers met nateelt, 16 are een-teelt te weten bonen en 12 are aardappelen.

Philippus Withagen, tuinder, adres Erica nr. 148. later Verl. Vaart ZZ 36. Netto weekinkomsten f 4,33. Het bedrijf bestond uit 30 are twee-teelt groenten bestaande uit bonen en kool, doppers en nateelt, kool en kool, vroege aardappelen en nateelt en tuinbonen en nateelt, 19 are twee-teelt groenten stamslabonen met om de andere rij spitskool, 4 are aardbeien, 4 are aardappelen en 1, 69 are onverwarmd platglas voor groenteteelt. Verder liep er ook nog een geit op het bedrijf rond.

Andreas Zwart, tuinder, adres Dordsche straat 231, Barger-Oosterveld. Netto weekinkomsten bedroegen f 7,25. Het bedrijf bestond uit 8 are fruitteelt, 2 are bruine bonen, 3 are aardappelen, 20^2 are twee-teelt groenten, 37 are een-teelt groenten, 418m2 onverwarmd platglas voor groenteteelt, een onverwarmde kas van 20m2 voor groenteelt, 5Vt are volle grond bloemeteelt, 40m2 onverwarmd platglas voor bloemeteelt voor in het voorjaar, de rest van het jaar bestemd voor de groenteteelt, een onverwarmd kas van 60m2 voor potplanten en 5 are boomteelt. Daarnaast schijnen er ook bloembollen geteeld te zijn.

Erica, tuinbouwwoningen

Bron

• Directie van de landbouw: Tuinbouw 1882-1957 inv.nr. 243 (Nationaal Archief te s'-Gravenhage).

BEELDENWANDELING door het centrum van EMMEN.

Als thema van het Historisch Café op zaterdag 15 april stond een beeldenwandeling door het centrum van Emmen op het programma. Rond 14.00 uur verzamelden zich 23 dames en heren om onder de bezielende leiding van Henk Jeurink door Emmen te lopen. Voordat Henk van start kon gaan, moest hij van bijna iedereen horen dat ze het interview met hem in het Dagblad van het Noorden van die ochtend hadden gelezen! Na een welkom van de voorzitter, ging de groep op weg naar het eerste beeld in de Noorderstraat bij de winkel van Plantage Boekhandel Vermeer.

Na een uitleg over dit beeld werd de tocht vervolgd via de Derksstraat, Hoofdstraat, achter de HEMA langs waar we een uitleg kregen over de verschillende bouwstijlen en waaraan je deze kunt herkennen, hierna richting het gemeentehuis waar we de oversteek richting Mondriaanplein maakten om richting Hoofdstraat via het Indiëmonument aan het Insulinde-plantsoen weer richting Monetpassage over de Traverse met een uitstapje over de Es richting de Bibliotheek. Als stedenbouwer kon Henk Jeurink het toch niet laten om de aanwezigen ook aanvullende informatie te geven over de openbare ruimten en de nog bijzondere bebouwing in het centrum van Emmen. De aanwezige deelnemers hebben zo een wandeling gemaakt langs kunst en monumenten. Veel deelnemers hoorden en zagen zaken waarvan ze het bestaan niet wisten, reden om Henk te verzoeken nog eens een dergelijke wandeling te organiseren!

Activiteiten 2006

10 Juni

Mach Rast in Haselünne... busexcursie
De jaarlijkse excursie gaat dit jaar naai het Emsland. Zie voor verdei informatie over deze excursie in hel artikel in deze Kroniek.

28 juni 20.00 uur in de grote kerk 'van scheuring naar heling?'

In de vorige kroniek heeft u het eerste deel van een artikel van ds Hans te Winkel kunnen lezen over de scheuring in de hervormde kerk in Emmen. In deze kroniek volgt deel twee. Ovei hetzelfde onderwerp zal ds Te Winke op 28 juni a.s. een lezing houder waarvoor de leden van de Historische Vereniging Zuidoost-Drenthe speciaa worden uitgenodigd.

Om de diverse activiteiten die einc juni/begin juli plaats zullen vinden ir het kader van deze viering te omlijster heeft de Historische vereniging aangeboden een kleine fototentoonstelling samen te stellen. Hierin zal de bouw- en renovatie geschiedenis var de kerk zichtbaar worden gemaakt.

Deze tentoonstelling is vanaf zaterdag 24 juni tot en met het eind van de zomervakantie in de toren van de kerk te zien zijn tijdens openingsuren.

15 juli

Manifestatie Oranjekanaal

In de zomer gaat het gebeuren op er rond het Oranjekanaal. Een manifestatie die dit 150-jarige kanaal in hel middelpunt van de belangstelling zet. Op diverse plaatsen aan het Oranjekanaal vinden de komende maanden allerlei evenementen plaats. Informatie hierover treft u aan in de plaatselij ken provinciale kranten. De Historische Vereniging Zuidoost- Drenthe heeft, samen met haar werkgroepen en zusterverenigingen langs het Oranjekanaal, een prachtige tentoonstelling ingericht die op 15 juli in het Centrum Beeldende Kunst in het Bruggebouw in Emmen geopend zal worden. Na 3 september zal deze tentoonstelling nog op diverse plaatsen in de provincie te zien zijn.

26 augustus

trap de fletse deur 't buulzand hen op 'n zandpad tussen Westenesch en omgeving
Onder bezielende leiding van Gerard Waasdorp gaan we als opening van het seizoen een fietstocht maken in de omgeving van Westenesch. Onderweg zal Gerard ons wijzen op bijzondere zaken die we onderweg tegen komen. Aanvang 13.30 uur achter het gemeentehuis aan de Vreding.

16 september

Nationale Monumentendag

16 oktober

Wij, eenvoudige Drentse lui (Lezing)
Lezing door Ger de Leeuw

28 oktober

Historisch Café

27 november

Landverhuizen (Lezing)

Lezing door Marcel Bulte over het thema "landverhuizen" in de jaren '20 en '30 van de vorige eeuw vanuit zuidoost Drenthe.

9 december

Historisch Café samen met de NGV afdeling Drenthe

Bestuursmededelingen,

Zoals u al heeft kunnen zien bij de uitgave van de vorige Kroniek is ons contactorgaan in een nieuw jasje gestoken. De tijd leek rijp om de Kroniek in een meer eigentijdse uitvoering te laten verschijnen en uit de positieve reacties van de leden op het nieuwe omslag maken we op dat we een goede beslissing hebben genomen. Hopelijk daagt het nieuwe jasje onze leden uit om over 'oude zaken' te gaan schrijven. Op deze wijze kunnen we met elkaar het verleden laten herleven en vastleggen voor komende generaties.

Indien u verhalen of gebeurtenissen weet die het waard zijn om vastgelegd te worden, maar u wilt zelf niet schrijven, dan zijn leden van de redactie graag bereid daar samen met u een artikel over te schrijven. Wij hopen op veel aanmeldingen, want juist ook die 'kleine' verhalen mogen niet verloren gaan.

Het bestuur is op dit moment druk bezig om voor de tweede helft van dit jaar een gevarieerde activiteitenlijst samen te stellen. Het thema 'verhuizen' staat een aantal keren centraal.

Ger de Leeuw zal een lezing houden over de emigratie in de 19e eeuw vanuit Drenthe naar Amerika.

Marcel Bulte zal vertellen over de (min of meer gedwongen) verhuizing van Drentse veenarbeiders naar Twente, Noord-Brabant en Noord-Holland in de jaren twintig.

Ger de Leeuw schreef al een boek over zijn onderwerp, Marcel Bulte is bezig met een boek en geeft ons alvast een voorproefje.

Aan het door leden gevraagde bezoek aan de Bibliotheek in Meppen wordt gewerkt, evenals als aan het organiseren van een kleine 'cursus' interviewen. Deze laatste activiteit vooral op verzoek van leden van de diverse werkgroepen in de dorpen die

bezig zijn de verhalen van de oudste generatie vast te leggen.

Deze maand is eindelijk 'groen licht' (subsidie) afgegeven van de gemeente Emmen voor de organisatie van een grote tentoonstelling over het veen waarbij onze vereniging nauw zal samenwerken met de Bibliotheek Emmen. Deze tentoonstellingen zullen in 2007 en 2008 plaats vinden. Wij houden u op de hoogte.

De nieuwe rubriek " De geschiedenis vertelt..." die we samen met de diverse werkgroepen in de Zuidenvelder zijn gestart lijkt een succes. Tot nu toe heeft elke foto nog reacties en aanvullende gegevens opgeleverd waar de werkgroepen weer mee verder kunnen.

Graag vragen wij nog uw aandacht voor het overzicht van de activiteiten voor de komende maanden elders in dit blad, waarbij we speciale aandacht vragen voor de lezing van ds Hans te Winkel en de door de vereniging samengestelde fototentoonstellingen in de Grote Kerk in Emmen en het Centrum Beeldende Kunst.

Wij wensen u allen fijne zomermaanden toe,

Het bestuur.

Mach Rast in Haselünne... busexcursie op 10 juni 2006

De jaarlijkse excursie gaat dit jaar naar het Emsland. In het hart van deze Landkreis ligt de stad Haselünne. Haselünne kreeg in 1272 stadsrechten en werd in 1351 lid van de Hanze.

Deze middag brengt de echte Henk Lanting ons naar de boorden van de rivier de Hase. De Hase heeft een diepe spoor door het zacht glooiende landschap getrokken. Op sommige plekken zullen we daar volop van genieten. In Nederland wordt jenever en Schiedam in één adem genoemd. In Duitsland geldt dat voor Schnapps en Haselüne. In 1749 kende de stad 26 jeneverstokerijen. Berentzen is een bekende nazaat van deze ooit als thuiswerk begonnen agrarische verwerkingsindustrie.

In de middeleeuwse burcht de Westerholtsche Burgmannshof heeft dit bedrijf een bezoekerscentrum ingericht. Hier worden we vanaf 13.30 uur rondgeleid en krijgen we om 14.20 uur Kaffee/Tee mit Kuchen voorgeschoteld. Na die tijd bestaat er gelegenheid om de vele soorten drank van Berentzen te proeven en ook kan er een voorraadje worden ingeslagen.

Omstreeks 15.30 voert de bus ons langs landelijke dreven naar het dorp Bokeloh. In deze volledig met de Hase vervlochten plaats bekijken we o.l.v. Hans Schmallenberg de meer dan 1000 jaar oude Sint Vitus.

In het oude schooltje naast de kerk is een permanente tentoonstelling van de zeer bekende kunstschilder Otto Pankok ingericht. Omstreeks 16.45 uur gaan we naar het tegenover de kerk gelegen Altes Gasthaus Giese. Hier nemen we een afzakkertje, waarna de chauffeur ons rond 18.00 uur zal afleveren bij het bedrijf van Lanting Reizen aan de Mizar 16 (bij de N37) in Klazienaveen. Op dezelfde plaats begint de excursie met het verzamelen van de deelnemers tussen 12.30 -12.45.

Tijdens de excursie zal Wim Visscher wetenswaardigheden vertellen over de streek die we bezoeken. De organisatie is in handen van de bestuursleden Harm Joling, Wim Visscher en Henk Jeurink.

De kosten van de excursie bedragen 15 euro per persoon voor leden en 20 euro per persoon voor niet-leden.

In de bus kunnen vijftig personen. Naarmate de bus voller wordt, werkt dat in het voordeel van de vereniging.

U kunt zich **tot 8 juni 2006** opgeven bij Harm Joling [0651238740] of bij Henk en Miny Jeurink [0591 626728] Met de e-mail kan ook henk.jeurink@wanadoo.nl. In juni en juli wordt het wereldkampioenschap voetbal gehouden. Die zaterdag spelen Engeland en Paraguay om 15.00 uur hun eerste wedstrijd in het Frankfurter Waldstadion. Pas de volgende dag komen wij aan de beurt. Misschien is het aan te bevelen om deze middag het groen van uw breedbeeldscherm te verruilen voor het intense groen van het Hasetal.

Harm Joling - Wim Visscher -Henk Jeurink

